

Received / Makale Geliş Tarihi 21.08.2023
Published / Yayınlanma Tarihi 20.10.2023
Volume / Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp 10(100), 2650-2656

Research Article / Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.10028919

Dr. Ömer Kızıltan

<https://orcid.org/0000-0001-6582-3989>

Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Felsefe Grubu Eğitimi, Adana/ TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/05wxkj555>

Dr. Handan Narin Kızıltan

<https://orcid.org/0000-0002-2164-8389>

Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi, Adana/ TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/05wxkj555>

Sanatın Felsefi Açından İrdelenmesi

Examination of Art From a Philosophical Point of View

ÖZET

İnsan olmak bir bilinç varlığı olmayı gerektirir. Bilinçli bir varlık olarak insan, felsefe ve sanat gibi alanlar ile eleştirel, yaratıcı, imgesel, kavramsal vb. düşünme, sorgulama faaliyetlerine yönelir. Böylece varlığın çeşitli yönlerini kavramak ve anlamak adına bu iki alana ihtiyaç duyulmaktadır. Felsefe, kavram yoluyla varlığı anlamaya, anlamlandırmaya, kavramaya çalışırken sanat ise daha çok duyumlar yoluyla öznel süreçleri aktif olarak kullanır. Bu öznel süreçler imgeleme, hayal etme, tasarlama vb. bilişsel ve duyuşsal alana yöneliktir. Felsefe, sanatın amacını ve ne olduğunu sorgular, sanat ile ilişkili kavram ve problemleri ele alır. Bu problemler arasında sanat yapıtlarının gerçekliği ve bu yapıtların gerçekliği ne ölçüde temsil ettiği ve yansıttığı, sanat yapıtının içeriği gibi sorunları tartışmaktadır. Estetik açıdan yargılar insana göre değişmekte midir yoksa evrensel herkesin kabul ettiği ortak yargılar bulunmakta mıdır? gibi sorular da felsefi olarak ele alınmalıdır. Ayrıca sanat yapıtı sonlu mudur, sonsuz mudur, hakikat ile ne derece bağlantılı olmak zorundadır? sorularından hareketle sanat eserini ölümsüz kılan ölçütler nelerdir vb. sorular felsefi açıdan ele alınmaktadır. Tüm bu konu alanları ve problemlerden hareketle felsefe, sanatın kavramsal sorgulamasını ve teorik arka planını oluşturan düşünsel öge olarak karşımıza çıkmakta iken, sanat ise daha çok buna estetik beğeni katarak daha fazla kişiye ulaşmasını sağlayan bir araç konumundadır.

Anahtar Kelimeler: Sanata felsefi bakmak, sanat, felsefe.

ABSTRACT

Being human requires being a being of consciousness. As conscious being, human beings are critical, creative, imaginative, conceptual, etc. in fields such as philosophy and art. It focuses on thinking and questioning activities. Thus, these two fields are needed to grasp and understand various aspects of existence. While philosophy tries to understand, give meaning and comprehend existence through concepts, art actively uses subjective processes through sensations. These subjective processes are visualization, dreaming, designing, etc. It is aimed at cognitive and affective domains. Philosophy questions the purpose and what of art and deals with concepts and problems related to art. Among these problems, it discusses problems such as the reality of works of art, the extent to which these works represent and reflect reality, and the content of the work of art. Do aesthetic judgments vary from person to person, or are there common universal judgments that everyone accepts? Questions such as these should also be addressed philosophically. In addition, based on the questions of whether the work of art is finite or infinite, to what extent it must be related to the truth, what are the criteria that make the work of art immortal, etc. The questions are addressed from a philosophical perspective. Based on all these subject areas and problems, philosophy appears as the intellectual element that forms the conceptual questioning and theoretical background of art, while art is more of a tool that allows it to reach more people by adding aesthetic appreciation to it.

Keywords: Looking at art philosophically, art, philosophy.

1. GİRİŞ

Hemen hemen her alanın sanat hakkında söyleyeceği bir şeyler vardır ve sanatı ele alış biçimi de bu bağlamda değişmektedir. Filozoflar genel olarak sanat eserlerinin ve estetik deneyimin metafizik veya ontolojik statüsüyle ilgilenir; sosyologlar ve antropologlar insan gruplarında sanatın biçim ve işlevlerini (ekonomik, politik, sosyal) ele alır; psikologlar ve psikanalistler ise dikkatlerini dağıtma, yüceltmeye yardımcı olma, çatışmaları çözmeye vb. açıdan sanatın bireyler için ne katkı sunduğuna yönelirler (Dissanayake, 2015, s.3). Sanatçılar ise sanatı, duygu ve düşüncelerini imgeler yoluyla aktardıkları sanat ürüne yansıtacak bir araç olarak kullanıp, ortaya çıkardıkları sanat ürününün kişide oluşturduğu anlama ve etkisine odaklanmaktadırlar. Burada aslında bilimsel, felsefi ve sanatın bilgiyi kavrayış, ele alış ve yöntem farklılıkları bulunduğunu söylemek gerekmektedir. Felsefe varlığı ele alırken kullandığı yöntemde bütüncül bir bakış açısıyla bilim ve sanatın üstü pozisyonda bir değerlendirme gerçekleştirmektedir. Yaptığı değerlendirme rastgele olmayıp iç tutarlılığa ve temellendirmeye dayalı olarak kavram analizini gerektirir. Bilim ise deney, gözlem gibi daha somut araçlarla somut varlıklar üzerinden bilgileri bir arada, sistematik şekilde açıklamaya çalışmaktadır. Sanat ise, ağırlıklı olarak öznel süreçler üzerinden estetik kaygılar ile nesnelere ve kavramları ele almaktadır.

Bilim, sanat, felsefe vb. tüm disiplinlerin temelinde sistematik bir bilgi birlikteliğinin bulunduğu söylenebilir. Ancak bu bilgi birlikteliği daha önce de kısaca bahsedildiği gibi, her disiplinin kendine özgü biçimiyle, yöntemiyle ele alınmaktadır. Böylece felsefe, bilim ve sanatın her biri bir bütün olarak insan varlığının yaşamsal ve tinsel gereksinimlerini karşılamaktadır (Özçınar, 1999, s.117).

Kant bu bağlamda bilimi, bilme gücü; sanatı, imgeleme ile düşünme gücü ve ahlaki isteme gücü, yani istenç olarak değerlendirmektedir (Ziss, 2001, s.31). Özellikle sanatı ele alacak olursak, sanatın imge, sembol, işaret, hayal gücü, imgeleme ve duyumsama ile birlikte tanımlandığında ona yüklenen anlam ve bu anlamın sonucunda ortaya çıkacak sanat ürünü de değişiklik gösterecektir. Bu altta yatan teorik ilişkiyi en etkili sorgulayan disiplin felsefedir.

Heidegger'e (1995, s.25-27) göre, felsefenin ne olduğu sorusu ise oldukça geniş bir konudur. Sırf bu sorunun içerisinde kalmak bile felsefe yapmak anlamına gelmektedir. Ancak bu genişlikte bile söylenebilecek en önemli belirlenim felsefenin aklın (ratio) işi olduğudur. Timuçin'e (2008, s.9) göre felsefe, kendimizi yani insanı tanıma ve tartışma olanağı sunan, kısaca insanı en genel çerçevede düşünüp tartışmaya yarayan bilgi alanıdır. Buradan hareketle felsefenin, insana kendini, varlığını, çevresini, sorgulama ve anlamlandırma fırsatı sunduğu söylenebilir. Felsefe bize yaşamı açık hale getirir. Felsefe ile estetik kaygı, sanat eseri, sanata yaklaşımlar vb. sorgulanabilir. Hatta en genel hali ile hakikat ve sahte arasındaki ayrımın ortaya konulması düşünülerek gerçekleştirilmektedir. Bu süreçte zihin aktif bir bilinçlilik ile sorgulama, anlama ve değerlendirme pozisyonundadır.

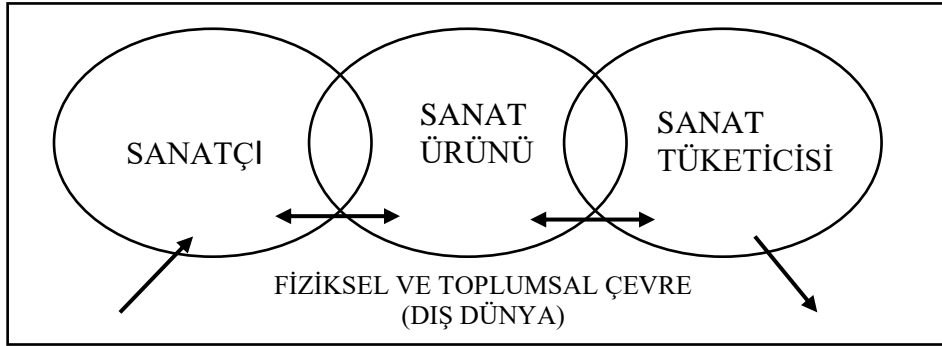
Deleuze & Guattari'ye göre (2001, s.12) felsefe, aynı zamanda kavramlar oluşturmak, keşfetmek, üretmek sanatıdır. Kavramlarla birlikte insan bilincinin, daha açık ve yalın hale gelmesi gerekir. Yaşam karmaşıktır ancak felsefe ile zihnimiz yaşamı benzerleri bir araya toplayarak yalın hale getirmeye çalışmaktadır (Timuçin, 2008, s.19). Kavramlar basit bir şekilde ortaya konmaz, birleştiriciler yoluyla bir araya getirilip tanımlanır. Yani hazır verilmiş bir şey değildir, yaratılmış olduğu ölçüde kendini ortaya koyar. Yaratılmıştır hatta daha yaratılacak olandır. Bu nedenle kavrama erişmek oldukça zordur. Zaman zaman fenomenler ve fikirlerin birleşiminden daha öteye geçmek gerekmektedir. Fikirler ancak imgeler yoluyla birleşebilir ve soyutlamalar yoluyla düzenlenebilir. Kavrama erişmek için tüm bunların aşılması gerekmektedir (Deleuze & Guattari, 2001, s.19, 23, 184). Gerçek ile bağlantısı olmayan ya da varlık ile belli noktada buluşmayan görüşler kavramlardan kopma riski barındırmaktadır.

Sanat da kısmen ya da büyük ölçüde realite ile bağ kurmayı gerektirir. Bu realitede insan ile ilişkili fenomenlerinin neligini gösterme çabası öne çıkmaktadır. Felsefe ise, genellikle bu fenomenleri kavrama ve açıklama çabası içerisinde olup bazen ise bu fenomenlerin üzerine çıkmaktadır. Kısaca felsefe sanatın, bilimin, teknolojinin ve diğer tüm insan başarılarının ortaya çıkardığı konuları, problemleri araştırmak için çabalamaktadır (Kuçuradi, 1971, s.30, 70).

2. SANAT NEDİR?

Sanata ilişkin sorgulamalarda kimi sanat teorisyenleri ya da felsefeciler zıtlıkların ön plana çıkması gerektiğini söylerken, kimileri ise yorumu temele almaktadırlar. Kimileri ise, biçim ya da anlam üzerinden temellendirme yapmaya çalışmaktadır. Bu görüş farklılıkları sanat üzerine oldukça geniş bir alanda farklı değerlendirme yapmayı gerektirmektedir. Bununla birlikte geleneksel anlamda sanat üzerine de tanımlar yapılmaktadır. 'Sanat nedir' sorusuna yüzyıllar boyunca verilmiş çeşitli yanıtlar bulunmaktadır. Bu

yanıtlara dayalı olarak bazı ilkelere göre sınıflama yapılmıştır. Bu sınıflama yapılırken rol oynayan dört öğeden bahsedilir. Bu öğeler Şekil 1’de görüleceği üzere; 1) sanatçı, 2) sanat ürünü, 3) sanat tüketicisi (okuyucu, dinleyici, seyirci) ve bunların tümünün içinde bulunduğu 4) dış dünya ya da fiziksel ve toplumsal çevre (San, 2008, s.37).

Şekil 1. Sanatı Sınıflandırırken Faydalanılan Dört Öge

Bunlardan ilk olarak doğa-toplum yani dış gerçeklik incelenmelidir. Sanat ve gerçeklik diye ele alınabilecek bu problem alanında gerçekliğin değişen dönüşen bir alan mı yoksa idealize olan sabit bir alan mı olduğuna yönelik farklı değerlendirmeler karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Rothko’ya (2020, s.36) göre sanatçılar, kişisel gerçekliğin ifadesi olarak plastik yöntemlere başvurur. Fakat bu gerçeklik kaçınılmaz biçimde sanatçının yaşadığı çevre tarafından oluşturulur. Yetkin (1938, s.28) ise sanatçının doğayı yani dış gerçekliği aynen eserine koymadığını, eserdeki doğanın sanatçı tarafından görülmüş, hissedilmiş, yaşanmış hatta düşünülmüş olarak ele aldığı ifade etmektedir. Her iki görüş de, dış gerçekliğin sanatçı tarafından şekillendiği ve bazen sanatçının çevresinden bazen düşüncesinden ya da hislerinden yani sanatçının kendisinden izler taşıdığını ifade etmektedir.

İkinci öge sanatçının kendisi yani suje’dir. Sanatçı, sadece somut nesnelere dönüştürmekle kalmaz. Düşünsel anlamda kendi fikirlerini de yaratıcı bir şekilde yansıtmaktadır. Sanatçı yani özne, kendi ilgi duyduğu somut ya da soyut şeyleri zihninde aynı ya da farklı şekilde dönüştürerek ürünler ortaya koymaktadır (Balıcı, 2004, s.14). Deleuze & Guattari’ye (2001, s.157) göre sanatçı, “Bize verdiği algılamalar veya görümlerle bağlantılı olarak duygulanımların yaratıcısıdır. Onları yalnızca kendi yapıtında yaratmaz, onları bize verir ve bizim onlarla birlikte birleşimin içine alır.”

Sanatın üçüncü ögesi ortaya çıkan sanat yapıtıdır. Sanat yapıtı, varlığın estetik yolla kavranmasını ya da varlığın estetik duyumunu gerekli kılar. Bu duyum sadece duyusal alan ile sınırlı kalmaz, onu aşarak kavramsal bir içerik kazanır (Özçınar, 1999, s.113). Sanat yapıtı estetik deneyimi oluşturan bir nesne konumundadır (De Bolla, 2006, s.20). Bu nesne estetik deneyim bağlamında değerlendirilmektedir. Ancak somut nesnelere ziyade düşsel olarak karşılaştırılan anlamları ifade eder (Yılmaz, 2004, s.51).

Badiou’ya (2013, s.22) göre bir sanat yapıtı, özü itibarıyla sonludur. Zaman ve mekânda sonlu bir nesnellik taşır. Bu yaklaşıma göre sanat yapıtı evrensel değişmez niteliklere sahip değildir. İnsan ve çevresindeki ilişkiden hareketle sanat yapıtının durumu değişiklik göstermektedir. Buradan hareketle sanat yapıtı gerçeklik ya da hayal ürününden doğar, tektir, eşsizdir ve benzersizdir. Ve izleyicisi ile arasında bir bağ kurmasını gerektirir. Eraldemir’e (2007, s.124) göre sanat yapıtı, “Belirli bir dönemde, belirli ekonomik-toplumsal-kültürel koşullarda yaratılan herhangi bir tarihsel sürecin özelliklerini de içeren, ama kendi kendine yeterli ve özerk bir olgudur.” Buna göre sanat yapıtı içinde bulunduğu toplumsal yapı içinde şekillenir, o toplumun özelliklerini içinde barındırır. O halde sanat yapıtı sanatçının düşüncesinde şekillendiği gibi içinde yaşadığı toplumun kültürel, ekonomik ve siyasi koşullarından da beslenebilir. Ancak bir ürüne sanat eser diyebilmemiz için Read’e göre (2017, s.29), onun estetik bir değeri de olması gerekmektedir. Yani sanat eserinde yapı düzenini kuracak mekân ve rengin biçim bağıntıları da önemlidir. Bunu yapacak olan sanatçıdır. “Sanat eseri, sanatçının kişiliğinin bir belirtisi olan kesin bir biçim verme isteğine de bağlıdır, bu yaratıcı istek olmaksızın önemli bir sanat meydana gelemez.” (Read, 2017, s.155).

Son öge ise sanat tüketicisidir. Tüketicinin ortaya konulan sanat ürünü ve faaliyetini önemsemesi ve onu anlamlı bulması gerekir. Bu önemseme zaman zaman aynı çağda olmasa da farklı yüzyıllarda da ortaya çıkabilir. Sanat tüketicisi, sanatçının ortaya koyduğu dili anlamalıdır. Buna bir anlam yükleyemediğinde sanat eserinin ortaya konulma amacı netlik kazanamaz (Balıcı, 2004, s.14). Bununla birlikte sanat tüketicisi çoğu zaman sanattan tat almak adına yüzünü sanatçının ona gösterdiği yöne çevirmelidir. Böylece kendi düşüncelerinde sanatçının ona göstermek istediği imgeyi görebilir (Yılmaz, 2004, s.39).

Sanatı oluşturan bu dört öge karşılıklı dönüşümlerle birbirini etkilemektedir. Temel sanat kuramları bu dört öğeden birine yönelmekte, sanatı sanat yapan özellikler bu öğeler arasındaki ilişkilerde bulunmaktadır. Kimileri bir ögeyi önemli bulur, kimileri de diğerlerini. Böylece “sanat toplum içindir (yansıtmacı kuram), sanat duyguların anlatımıdır (anlatımcı kuram), sanatın özü tüketicide uyanan estetik beğenide aranmalıdır (duygusal etki kuramı) ve sanatın özü, sanat ürününün kendinde aranmalıdır (biçimci sanat kuramı)” olmak üzere dört ana sanat anlayışı gelişir (San, 2008, s.38). Dolayısıyla tarih boyunca sanat, bu anlayışlar çerçevesinde ve bu dört ögeyi kullanarak farklı biçimlerde tanımlanır.

Sanat üzerine yapılan geleneksel tanımlamalarda aynı zamanda çeşitli nitelikler ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunlar; güzellik, oran, temsili doğruluk veya anlamlı biçim vb.’den oluşmaktadır (Dissanayake, 2015, s.39). Örneğin Read (2017, s. 13), sanatın en basit ve kullanılan tanımının hoş giden biçimler yaratmak gayreti olduğunu söyler. Bu tanımda “hoşa giden” biçimlerde güzellik duygusunun arandığı ve bu güzellik duygusunu okşayan duyular arasındaki biçim bağlantılarının birliği ve ahenginin önemli olduğu ifade edilir. Bir başka tanımda sanat, bilgi olduğu için biçimdir (form) ve bundan ötürü de duyguya ve ruhi içeriğe ait değildir (Tunalı, 1983b, s. 128). Sanat, sanatsal bilginin nesnesi’ni yansıtanın en iyi şekli ve tarzı olarak imgesel bilgi biçimini getirir. Sanatta özne ile nesne arasındaki karşılıklı ilişki, soyut mantıksal biçimde değil, imgesel biçimde kavranıp verilebilir (Kagan, 1982, s.275). Dahası sanat, kavramsal olarak tasarlanmış bir imgenin ya da imgeye dönüşmüş bir kavramsal tasarımın belirli bir aracın verdiği olanaklarla biçimsel dışavurumudur (Sheldon Cheney’den Akt., Ocvirk & vd., 2015, s.311). Ancak kavram olarak sanatı ele alırken estetik kavramına da yer vermek gerekmektedir. Estetik kelimesi, köken olarak Yunancadaki ‘algı, duyum, duyulur algı’ anlamına gelen ‘aisthesis’ ve ‘duyulur algı’ anlamına gelen ‘aisthanesthai’ kavramına dayanır (Tunalı, 1998, s.13). Estetik algı alanına girebilen sanat da Ziss’e göre (2001, s.36) gerçeğin görüngülerini estetik teklikleri içinde yansıtmaktır. Estetik, algılarımız ve duyularımız yoluyla edindiğimiz bilgi anlamına gelir.

Duyusal bilgiden yola çıkarak; estetiğin konusunu, ‘güzel olanın bilgisi’ anlamında ayrı bir araştırma alanı olarak “Aesthetica” adlı eserinde sınırlarını belirleyen ilk felsefeci ise 18. yüzyılda yaşamış olan Alexander G. Baumgarten’dır. Bu haliyle kendisini felsefeden ayırma çabası içerisinde sınırlarını belirlemeye çalışmaktadır (Kagan, 1982, s.3-4). Baumgarten’e göre estetik, bir çeşit bir mantıktır, onun deyimiyle “mantığın kızkardeşidir”. Ama estetik’in konusu, duyusal bilgi (cognito sensitiva) olduğuna göre estetik duyusal bilginin mantığıdır, bunun yanı sıra bir bilgi teorisidir (gnoseologia) (Akt., Tunalı, 1983a, s.19). Baumgarten estetiği, ‘duyulardan elde edilen bilgilerle, güzel üzerine düşünme bilimi’ şeklinde tanımlar (Balcı, 2004, s.11). Platon ile beraber güzel, iyi kavramı ile birlikte değerlendirilmesine rağmen estetiğe ilişkin sorgulamalar bu dönemde başlamıştır (Tunalı, 1983a, s.25). İdealist estetik de diyebileceğimiz Platon’un görüşleri sanatın konusunu duyulur gerçeklikten ziyade düşünsel ideal olanda görmektedir (Ziss, 2001, s.33). Sanatın taklit ettiği nesnelere, aslında gerçek varlıklar olan idea’ların gerçeklikten yoksun bulunan kopyalarıdır. Buna göre de sanatın ortaya koyduğu şeyler, kopyaların kopyaları olacaktır. O halde sanat, gerçeklik ile değil kopyalarıyla ilgilidir (Tunalı, 1983a, s.18). Sanat belli bir tek idealin plastik ifadesi değildir. Sanatçının plastik bir biçim verebildiği herhangi bir idealin ifadesidir (Read, 2017, s.16). Aristoteles ile birlikte sanat, estetiğe veya bir başka ifade ile ‘aesthesis’e dayandırılmakta iken felsefe ise ‘noesis’e dayandırılmaktadır (Bozkurt, 1998, s.100). Estetiğin başlıca görevi, hem sanatın hem de felsefenin günlük yaşamdan hangi yönlerden ayrıldığını ve hangi yönlerden örtüştüğünü belirlemektir (Yılmaz, 2004, s.38). Günümüzde felsefi açıdan estetik incelendiğinde; güzel, hoş, duygusal, çirkin, yüce gibi pek çok özel kavram ile ilişkilidir. Bu kavramların sorgulanması estetik bağlamında yine felsefe ışığında gerçekleştirilir. Sanatın temelinde ise yine insana özgü olan güzeli arama duygusu bulunmaktadır (Balcı, 2004, s.13).

Read’e göre sanat (2020, s.20), aynı zamanda doğanın, insan tarafından sembolleştirme yönüyle ele almasıyla oluşur. İnsan doğrudan dış dünyayı deneyimleyebilir ya da sembolleştirme yoluyla duyusal algının ötesine geçebilir. İnsanın kendi dışındaki ontolojik alanda veya kendi zihninde ontoloji ile ilişkili kurduğu belirlenimler sanatın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Gerek nesnel madde gerekse de forma dayalı idealar sanatta bir ana düşünce içerisinde ele alınarak somut ürünler ortaya çıkarılır. Böylece amaç estetik duyguları harekete geçirmek olabileceği gibi belirli teorik sanat anlayışı çerçevesinde sistematik düşünceleri somutlaştırmak da olabilir.

Sanat insanın estetik bilincini geliştirir, yaşamını zenginleştirir. Aynı zamanda sanat insandan, insanın birbiriyle olan ilişkisinden, kişilerin yaşantısından, toplumsal ya da politik olaylardan, yaşadığı toplumun kültürel yapısından konusunu alabilir ve sanat ürünü de bu konular etrafında şekillenebilir. Böylece sanat ve insan karşılıklı olarak birbirini besler ve geliştirir. Sanat ile insan, gittikçe gerçek bir ölümsüzlüğe

kavuşur. Çünkü sonlu, zaman ve mekân olarak sınırlı yaşam deneyiminin, tasarımsal, imgesel bir hale gelmesi ile zaman ve mekân dışına taşınması mümkün hale gelmektedir (Kagan, 1982, s.457).

3. SANATIN FELSEFEYLE İRDELENMESİ

Sanat; ses, renk, biçim vb. unsurlar ile düşünsel problemleri somutlaştırır. Bu düşünsel problemler felsefi teorik alt yapı ile temellendirilir. Özellikle kavramın ele alınmasında felsefe ön plana çıkmaktadır (Gümüş, 2007, s.39). Kavrama yani İdea'ya önem veren Platon, sanatı, doğanın taklidi olarak görmektedir. Sanat doğanın bir taklidi mi olmalıdır yoksa gerçekliğin özgün bir yorumu mu olmalıdır tartışmasını gerçekleştirir. Doğanın taklidi olması sanatı daha aşağı kılmaktadır. Çünkü felsefe kavram odaklı iken sanat ise duyum odaklıdır (Deleuze & Guattari, 2001, s.177). Bu farklılık özellikle antik çağda felsefe ve sanat karşılaştırmalarında sanatı daha aşağı bir pozisyona itmiştir. Özellikle sanatın duyu, duyum temelli olmasından kaynaklı bu aşağılık algısı karşımıza çıkmaktadır. Bunun aksine felsefede ise akıl ön planda olduğu için hakikatin en gerçek bilgisine ulaştırılan disiplin olarak görülmektedir.

Başlı başına sanatın ne olduğu sorusu felsefi nesneleştirme tarzında bir sorudur. Sanat üstüne düşünme 'sanat nedir?' sorusuyla başlamaktadır (Soykan, 2015, s.15). Tüm nedirli sorular gibi bu soru da kavramların derin tartışmasını felsefe aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Sanatın amacının ne olduğu sorusu da felsefe ile ele alınması gereken önemli bir konudur. Felsefe disiplinlerin amacının sorgulanmasında ve rotasının çizilmesinde yol göstericidir. Sanatın toplumda bir mesaj vermesi gerekli midir, yoksa sanat kendi idealleri doğrultusunda yoluna devam mı etmelidir. Bu problem de sanatın amacına yönelik olarak felsefi temellendirmeye ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca sanat zaman zaman temel insani paradoksların gösteriminde felsefe ile yakın bağ kurmaktadır. Böylece takındığı misyon çerçevesinde insanlığa mesaj vermek durumunda kalabilir.

Sanatın gerçeklik ve hakikat ile ilişkisini ve bu ilişki içerisinde sanat yapıtlarının gerçekliği ne ölçüde temsil ettiği ve yansıttığı, sanat yapıtının içeriği gibi sorunlar sanat felsefesinin sorunlarıdır (Bozkurt, 1995, s.26). Bu noktada Ziss'in (2011, s.31) 'Gerçekliğin yaratım yoluyla yeniden üretilmesi olarak sanat' görüşünü hatırlamak iyi olacaktır. Gerçeklik sabit bir yapıda mıdır yoksa yaratım yoluyla yeniden mi üretilmektedir. Bu soru da felsefi açıdan sanatın irdelenmesinde oldukça önemlidir. Ziss'in gerçekliğin sabit olmadığı ve hakikatin sanat yoluyla yeniden üretildiği görüşüne zıt olarak Badiou (2013, s.22-23) ise "Bir sanat eserinin hem hakikat hem de hakikate kaynaklık eden bir şey olduğunu söylemenin imkânsızlığı"na değinir. Hakikat yapıtların sonsuz birçokluğuyla oluştuğu için sanat ve felsefenin bağına da değinerek bu sonsuz hakikatin sonsuz şekilde değişebileceğini vurgulamaktadır.

Gerçekliğin yapıtlarda, gerçek dünyadan tamamen, kısmen yalıtılıp yalıtılmadığı ya da gerçekliğin birebir sanatsal ürün ile örtüştüğü tartışmaları da felsefenin tartışma konusudur. Burada sanatçının özne olarak bilinci ile bağlantısı doğrultusunda varlık ile olan ilişkisini sanat felsefesi ele almaktadır. Sanatçı gerçekliği tamamen kendi algısına göre mi yansıtmalı yoksa dünya ile ilişkisi bağlamında (kısmen ya da tamamen) varlığını mı yansıtmalıdır? soruları felsefi açıdan oldukça önemlidir.

Sanatın felsefe ile ele alınmasında göz önünde bulundurulması gereken bir problem de insan, doğa ve toplum ilişkilerine yöneliktir. Bu bağlamda insanın doğa, toplum, kültüre ilişkin görüşleri sanat anlayışını ve sanata bakıştaki ölçütleri etkilemektedir (Günay, 2021, s.53).

Sanattaki güzellik ve değişim problemleri ile felsefe ve zaman arasında ilişki kurulabilmektedir. Güzelin zaman dışı mı yoksa zamana bağlı mı olması gerektiği konusu aynı zamanda felsefi bir nitelik taşır. Sonsuza kadar değişmeyen bir şeyin mi güzel olması gerektiği, yoksa değişen şeyler içerisinde mevcut hale göre mi güzelin bulunması gerektiği konusu sanatın felsefi olarak değerlendirilmesi gereken önemli sorulardır (Timuçin, 2011, s.102). Burada mutlak güzellik ya da sınırlı güzellik gibi kavramlar devreye girer. Güzelin ölçütlerinin neler olacağı sorusu da derin tartışmalara yol açmaktadır. Böylece sanat eserini ölümsüz kılan ölçütler nelerdir sorusu da felsefi olarak ele alınmaktadır. Ayrıca burada insandan hareketle ortak estetik yargıların olup olmadığı, insanın duyularına göre mi bir şeyin güzelliğinin belirleneceği yoksa güzellik adına ortak estetik genel yargılar mı olduğu tartışması da felsefi değerlendirmeyi gerekli kılacak bir problemidir.

Groys'a (2014, s.7-8) göre sanata bu bakış açısı farklılıklarının modern sanatta bilinçli bir şekilde görüşlerin birbiriyle çelişmesine yönelik tasarlanmıştır. Kimi sanatçılar sanatın özerkliğini savunurken kimileri ise siyasi hâkimiyete yönelik hareket etmiştir. Bazı sanatçılar soyut konulara yönelmişken bazıları ise gerçekçi temalar seçmişlerdir. Tüm bunlardan hareketle sanata ilişkin en temel problemler felsefenin sorgulayıcı ve kavram çözümlemeci bakış açısı ile ele alınarak çözümlenmektedir. Bu bakış açısı sanata nasıl bir misyon ya da anlam yükleneneğinin cevabını da ortaya koymaktadır.

4. SONUÇ

Felsefe ve sanat insanın birer etkinliği olarak yaşamda oldukça önemli konumdadırlar. Burada insanın bilinçli bir varlık olmasından hareketle kendi bilincini yönelimsel olarak doğaya, çevreye diğer insanlara yönlendirmesi ile ortaya çıkan durumlar sanatın felsefe açısından irdelenmesine de kapı aralamaktadır. Aynı zamanda bu iki alan olan felsefe ve sanat, tinsel kültürün en önemli belirleyicisidir (Özçınar, 1999, s.117).

Felsefe kavramlar üzerine yoğunlaşır. Onları keşfetmek, yeniden üretmek çabasıyla insan bilincini daha açık hale getirmeye çabalar (Deleuze & Guattari, 2001, s.12). Kavramlar ile ilişkili olarak insanı ilgilendiren çeşitli problemleri çözümler, konular arası ilişki kurar, temellendirir. İşin içine insan girdiğinde doğa, evren, varlık, madde, mutluluk, değer, toplum, kültür, sanat vb. daha pek çok konu inceleme alanına girmektedir.

Sanat söz konusu olduğunda felsefe, sanatın amacını ve ne olduğunu sorgular, sanat ile ilişkili kavram ve problemleri ele alır. Bu problemler arasında başta sanat yapıtının içeriği olmak üzere sanat yapıtlarının gerçekliği, bu yapıtların gerçekliği ne ölçüde temsil ettiği ve yansıttığı gibi sorunlar yer almaktadır.

Sanatın ne olduğu sorusu incelendiğinde, İngilizce karşılığı olan ‘Art’ latince teriminin ‘düzenleme’ anlamına gelen ‘ars’ teriminden türediği (Keser, 2009, s.292) görülmektedir. Genel hatları ile sanatı; çevreye, topluma, kültüre kısaca doğaya ve/veya insana ait duyguların, olgu, düşünce ve izlenimlerin amaçlı bir şekilde bilinç dışına aktarılması olarak tanımlamak mümkündür. Ancak bu tanıma rağmen sanatın kapsayıcı yönünü ortaya koyan çok boyutlu bir tanımına hala rastlanılmamıştır.

Bunun temel nedenlerinden birisi de Dutton (2022, s.73) dediği gibi, nelerin sanat olup olmadığının anlaşılabilmesidir. Bir şeyin sanat olup olmadığı ‘yetenek sergiliyor mu?’, ‘duygu ifade ediyor mu?’, ‘bilinen bir geleneğe ait diğer sanat eserlerini çağırıştırıyor mu?’ gibi bazı ek sorular sorularak, pek çok ölçütü bir araya getirip getirmediğine bakılarak anlaşılabilir. Dolayısıyla bir şeyin sanat olup olmadığına anlamak için sorgulayıcı bakış açısına ihtiyaç vardır, burada felsefeye başvurmak sanatı anlamak ve tanımlamak için keşfedici bir yol sağlayabilir.

Read’e (2017, s.145) göre sanat “Bazen nesnelere görünüşlerini, bazen nesnelere gerçekliğini ifade etmek, bazen idealleri belirtmek, bazen bilinmeyenleri araştırmak ve hatta yeni bir gerçek düzeni yaratmak gayretidir”. Bu çaba tektir, eşsizdir benzersizdir ve sanatçı üslubuna uygun malzemeyi seçerek çeşitli yollar deneyerek, aktarmak istediği durumu, duyguyu, olayı ya da olguyu izleyicisine yaşatabilir. Dolayısıyla sanat, felsefi problemlerin geniş kitlelere aktarılmasında aracılık da edebilir.

Sanatla felsefenin en önemli ilişkisi sanat felsefesinde karşımıza çıkmaktadır. Sanat felsefesi güzeli irdeleyerek işe koyulur. Doğal ile yapay arasındaki farkı inceleyerek ve bu farkın nasıl ortaya çıktığını gözler önüne sererek yoluna devam eder. Hatta yapay bir nesnenin sanat eseri sayılıp sayılmayacağını inceleyerek sorgulamasını derinleştirir (Collingwood, 2011, s.10).

Kısaca sanat; toplum, sanatçı, sanat eseri ve sanat tüketicisi olmak üzere bu dört ögede incelenir. Felsefede bu dört ögenin bağlamında pek çok soru yönelir. Yani felsefe sadece sanatın ne olduğunu ve amacını sorgulamaz, aynı zamanda sanatta gerçeklik, sanat ürününün gerçeklikle ilişkisi, sanatçının sanat eserini yaratım süreci ve izleyicinin sanat nesnesini alımlaması gibi konuları geniş bir yelpazeden ele alır. Ayrıca güzelin objektif olarak yorumu ya da subjektif değerlendirilmesinin altında felsefi bir sorgulama yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Badiou, A. (2013). *Başka bir estetik-sanatlar için küçük bir kılavuz*, (2.Baskı.). Metis Yayınları.
- Balcı, Y. B. (2004). *Estetik*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Bozkurt, N. (1995). *Sanat ve estetik kuramları*. (2.Baskı). Sarmal Yayınevi.
- Collingwood, R. G. (2011). *Kısaca sanat felsefesi*, (T. Kabadayı, Çev.). BilgeSu Yayıncılık.
- De Bolla, P. (2006). *Sanat ve estetik*, (K. Koş, Çev.). Ayrıntı Yayınevi.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (2001). *Felsefe nedir?* (T. Ilgaz, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Dissanayake, E. (2015). *What is art for?* University of Washington Press.
- Dutton, D. (2022). *Sanat İçgüdü- Güzellik, Zevk ve İnsan Evrimi*, (M. Turan, Çev.). Ayrıntı Yayınevi.
- Eraldemir, B. (2007). Sanatın sorumluluğu ve popüler - güncel sanat. (M. Günay- A. Gümüş, Yay. Haz.). *Felsefe Bilim ve Sanat İlişkileri* içinde (124-129). İzdüşüm Yayıncılık.
- Groys, B. (2014). *Sanatın gücü*, (F. Candil Erdoğan, Çev.). Hayalperest Yayınevi.
- Gümüş, A. (2007). Spekülatif ve estetik düşünce bağlamında sosyal bilimler. (M. Günay- A. Gümüş, Yay. Haz.). *Felsefe Bilim ve Sanat İlişkileri* içinde (38-55). İzdüşüm Yayıncılık.
- Günay, M. (2021). İnsan, sanat ve tarihsellik. *Arkhe-Logos*, (12), 51-63.
- Heidegger, M. (1995). *Nedir bu felsefe?* (A. Irgat, Çev.). Afa Yayınları.
- Kagan, M. (1982). *Güzellik bilimi olarak estetik ve sanat*, (A. Çalışlar, Çev.). Altın Kitaplar Yayınevi.
- Keser, N. (2009). *Sanat sözlüğü*. Ütopya Yayınevi. (2.Baskı, s.428).
- Kuçuradi, İ. (1971). *İnsan ve değerleri*. Yankı Yayınları.
- Ocvirk, O. G., Stinson, R. E., Wigg, P. R., Bone, R. O., & Cayton, D. L. (2015). *Sanatın temelleri: Teori ve Uygulama* (N. B. Kuru & A. Kuru, Çev.). Karakalem Yayıncılık.
- Özçınar, Ş. (1999). Sanatın doğası ve bir varlık sorunsalı olarak sanat. *Felsefe Dünyası*, 2 (30), 113-126.
- Read, H. (2017). *Sanatın anlamı*. (N. Asgari, Çev.). Hayalperest Yayıncılık.
- Read, H. (2020). *Modern sanatın felsefesi*, (E. Kök & H. Orgun, Çev.). Hayalperest Yayıncılık.
- Rothko, M. (2020). *Sanatçının gerçekliği-sanat felsefesi*, (E. B. Alpay, Çev.). Hayalperest Yayıncılık.
- San, İ. (2008). *Sanat ve eğitim: yaratıcılık, temel sanat kuramları, sanat eleştirisi yaklaşımları*. (4.Baskı.). Ütopya Yayınevi.
- Soykan, Ö. N. (2015). *Estetik ve Sanat Felsefesi*. Pinhan Yayıncılık.
- Timuçin, A. (2008). *Felsefeden estetiğe*. Hayal Yayınları.
- Timuçin, A. (2011). *Estetikte anlam ve yorum*. Bulut Yayıncılık.
- Tunalı, İ. (1983a). *Grek estetik'i: Güzellik felsefesi, sanat felsefesi*. (3.Baskı.). Remzi Kitabevi.
- Tunalı, İ. (1983b). *İfade bilimi ve genel lingüistik olarak estetik: B. Croce Estetik'ine giriş* (2.Baskı.). Remzi Kitabevi.
- Tunalı, İ. (1998). *Estetik*. (5.Baskı). Remzi Kitabevi Yayınları.
- Yetkin, S. K. (1938). *Estetik*. Devlet Basımevi.
- Yılmaz, M. (2004). *Sanatın felsefesi - felsefenin sanatı*, (N. Özüaydın, Çev.). Ütopya Yayınevi.
- Ziss, A. (2011). *Estetik-gerçekliği sanatsal özümsemesinin bilimi*, (Y. Şahan, Çev.). Hayalbaz Kitap.